

Psikanalitik Bir Kavrayış ile “Kelebek Etkisi” Serisi: Dissosiyasyon Dehlizlerinde Dolaşan Ana/Vaka Karakterlerin Çekici Öyküsü (*)

Mehmet YILMAZ (**)

Ferdi CANDAN (***)

Öz: Gösterime girdiği 2004 yılında olağan dışı yaşam öykülerine sahip karakterleri bir o kadar sıra dışı olaylar içinde sunan “Kelebek Etkisi/ The Butterfly Effect” adlı yapım, konusu ve karakterleri ile ilgi uyandırmış ardından 2006 ve 2009’da aynı adlı ve ortak temalı yapımlar ile seri niteliği kazanmıştır. Serinin üç filminde de karakterlerin ve olayların kurgulanmasında psikanalizin alanına giren ve genel bir çatı olarak “dissosiyasyon” kavramı altında açıklamasını bulan vakaların yaşantularından önemli ölçüde yararlandığı savı ekseninde serinin her üç filmindeki ana karakterlerin odağında psikanalitik film çözümleme yaklaşımı ile irdelenmesi hedeflenmektedir. Psikanaliz, psikopatolojinin ele aldığı farklı ruhsal sorunlar ve bu sorunlarla mücadele eden danışanların öyküleri ile sinemaya bir bakıma yeni temalar önererek ilham olmaktadır. Birbirine benzeyen anlatılarla dolu sinemanın farklılık arayışlarına karşılık gelen söz konusu temalardan “dissosiyasyon”un da “Kelebek Etkisi/ Butterfly Effect Serisi” için bir tema olarak alındığı anlaşılmaktadır. Serinin her üç yapımında da belirgin biçimde ana karakterlerin temayı taşıdığı görülmektedir. “Dissosiyasyon” mekanizmasını aşırı şekilde kullanan ana karakterlerin kendi zihinlerinde yaşadığı zaman sıçramaları, serinin tüm filmlerinde ortak bir payda görünümüyle ana karakterlerin yer yer kontrolünde zorlandığı özel bir güç olarak dış dünyadakilerin de paylaşımına açılan olaylar dizisinin esin kaynağıdır. Sinema ve psikanaliz ilişkisi, yalnızca psikanalizin sinemaya konu vermesi ile değil aynı zamanda psikopatolojinin karmaşık ruhsal sorunlarının incelenmesinde araştırmacılara anormal psikolojiyi psikanalitik tanı yöntemlerini kullanarak betimleme konusunda sağladığı kılavuzun filmlerin çözümlenmesinde de bir yaklaşım olarak yararlanması ile de karakterize edilebilmektedir. Bu boyutu ile psikanalitik yaklaşım, serinin tüm filmlerinde karakterlerin inşasında ve olaylar dizisinin akışında önemli ölçüde ilham alınan ve çözümlemenin merkezine konumlandırılan “dissosiyasyon” olgusunun analizinde de yol gösterici olmaktadır. Çalışmada, psikanalitik film çözümleme yaklaşımı çerçevesinde serideki her filmin ana karakteri (Evan Treborn, Nick Larson ve Sam Reide) ve karaktere bağlı olarak konuyu destekleyen olaylar dizisi tematik film analizi yöntemi ile ele alınarak seri örneğinde psikanalitik ve sinema bağına projeksiyon tutulmak istenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Psikanalitik Yaklaşım, Film Eleştirisi, dissosiyasyon, dissosiyatif bozukluklar, Kelebek Etkisi.

*) Bu makale, 18-21 Ekim 2017 tarihlerinde Alanya/Antalya’da gerçekleştirilen “II. Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi”nde (INES 2017) sunulmuş “Kelebek Etkisi/ Butterfly Effect (2004) Karakterleri Üzerine Psikanalitik Bir Çözümleme” adlı bildirinin genişletilmiş ve geliştirilmiş tam metnidir.

**) Doç. Dr. Ordu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sinema ve Televizyon Bölümü (e-posta: mehmet.yilmaz@odu.edu.tr)

***) Yüksek Lisans Öğrencisi Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı (e-posta: cinferdi@hotmail.com)

“The Butterfly Effect” Series with a Psychoanalytic Understanding: The Attractive Story of the Main / Case Characters Circulating in Dissociation Hall

Abstract: *The Butterfly Effect Series* which is presented the unusual life stories of characters in extraordinary events had aroused interest with its subject and characters when it was showed in 2004, then in 2006 and 2009 it had earned serial qualification with its common themed productions. In the three films of the series, it is aimed to examine the main characters at the focal point with psychoanalytic film analysis approach around the thesis of that is taken into account which to fictionalized the characters and events in the psychoanalysis and under the concept of dissociation as a general framework. Psychoanalysis is being inspired to the cinema by offering new themes with psychopathology of different psychological problems and the stories of the clients who are struggling with these problems. Dissociation that is the theme for corresponding to search for difference of cinema filled with narratives similar to each other is understood as a theme for “The Butterfly Effect Series”. It is seen that the main characters carry the theme distinctly in all three of the series. The main characters who over-use the dissociation mechanism are the inspiration for a series of events that are shared by the outside world as a special force in which the main characters are forced to be controlled by a common denominator- like appearance in all the films of series. The relationship between cinema and psychoanalysis can be characterized not only by the use of psychoanalysis as a subject of cinema, but also by the use of psychopathology by psychoanalytic diagnostic methods in analyzing the complex psychological problems of psychopathology. With this dimension, the psychoanalytic approach is also guiding the analysis of the dissociation phenomenon which is significantly inspired in the construction of characters and the flow of the series of events in all the films of the series. In the study, the main character of each film in the series (Evan Treborn, Nick Larson, and Sam Reide) and the series of events supporting the subject in the context of psychoanalytic film analysis approach are taken into consideration with the thematic film analysis method, and the serial sample is intended to be projected psychoanalytic and cinema bond projection.

Keywords: *Psychoanalytic Approach, Film Critic, Dissociation, Dissociative Disorders, The Butterfly Effect Series*

Makale Geliş Tarihi:08.02.2018

Makale Kabul Tarihi: 17.11.2018

I. Giriş

“Kelebek Etkisi/ Butterfly Effect”, Evan Treborn adlı ana karakterin olağan dışı öyküsüyle 2004 yılında izleyici ile buluşmuştur. Geçmiş yaşantılarındaki trajik olayları zamanda geriye giderek değiştirme gücünün olduğunu farkederek ana karakterin sıra dışı macerası konu olarak 2006’da Nick Larson, 2009’da ise Sam Redie (örtük biçimde kız kardeşi Jenna Redie ile) ana karakterleri üzerinden işlenmiş ve böylece Kelebek Etkisi bir film serisinin adı olmuştur. Serideki filmlerin birbirileri ile ilişkilendirilmesini

sağlayan temel unsur; seri ana karakterlerinin zaman yolculuğu ile olayların akışını değiştirebilme biçimindeki bazen kontrollü bazen de kontrolsüz olarak açığa çıkan akıl almaz/açıklanamaz gücüdür.

Kelebek Etkisi Serisi'nin ilk yapımı öncesinde geçmişe yolculuk ile geleceğe müdahale temasının işlendiği; Zaman Makinası/The Time Machine (1960), Zaman Zaman İçinde/ Time After Time (1979), Zamanın Bir Yerinde/ Somewhere in Time (1980), Geleceğe Dönüş/ Back to the Future (1985), Kapsül/ Primer (2004) ve benzeri yapımlarda teknoloji kavramının konu için ilham kaynağı olduğu görülmektedir. Teknoloji atılımlarının ivme kazandığı insanlık evrelerindeki gelişme ve beklentilerin sinemaya yansdığı bu örneklerde, karakterler teknolojiye atıfla yolculuk için bir araca ihtiyaç duymakta ve bu filmler tür olarak da bilimkurgu başlığı altında kategorilendirilmektedir. Kelebek Etkisi Serisi'ni diğer örneklerden farklı kılan ise ana karakterlerinin geçmişe yolculuk için hiçbir araca ihtiyaç duymamalarıdır. Ana karakterler çok ve travmalarından menfez olarak geçmiş yaşantılarına dönebilmekte, geleceğe ilişkin farklı olasılıklara neden olabilmektedir. Ayrıca serinin tür olarak psikolojik-gerilim biçiminde kategorilendirilmesi, seri ile psikanaliz arasında kurulmak istenen bağı destekler niteliktedir.

Psikopatolojinin inceleme konusu yaptığı çeşitli ruhsal problemler ve bunlarla başetmeye çalışan danışanların yaşantıları ile sinema için bir bakıma farklı tema olanakları barındıran psikanalizin Kelebek Etkisi Serisi'ne bu defa "dissosiyasyon" olgusu ile esin kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Bütüncül bakış açısı ile değerlendirildiğinde, seri ana karakterlerinin özel gücümüş gibi sunulan durumun, aslında ilkel savunma süreçlerinden "dissosiyasyon" mekanizmasını aşırı şekilde kullanan ve kaçınılmaz olarak ruh sağlığı bozulan vakalara özgü nitelikler ile önemli ölçüde benzerlikler taşıdığı görülmektedir. Psikolojinin, anormal psikolojinin ve psikopatolojinin olağan dışı durumlarının ilgi çekici anlatılar inşa edilmesindeki potansiyelinin kullanılması bakımından da dikkat çeken bir anlatı yapısına sahip seride, "dissosiyasyon" mekanizması, ana karakter ve etrafında gelişen olaylara "geçmişe yolculuk gücü" görünümünde olmak üzere sinemasal anlatı inşasına uygun biçimde adapte edilmiştir. Söz konusu adaptasyon belirgin biçimiyle, dissosiyatif bozuklukları kişiliğinde barındıran ana karakterlerin hissettikleri zihinsel (içsel) zaman kaymalarının diğer karakterlere ve izleyiciye görünür kılınmasında varlık bulmaktadır. Serideki ana karakterler dissosiyatif bozukluklar ile boyutlandırılırken travmaya karşı bir savunma düzeneği olarak yaşadıkları zihinsel kaçışlar, filmin gerçekliği içinde verilen olaylar dizisi ve olaylar dizisinin akışı için birer öge olarak psikanalizden ödünç alınmaktadır.

Ana karakterleri ve konusu ile psikanaliz alanından yararlandığı değerlendirilen serinin üç filmindeki ana karakterlerin (Evan Treborn, Nick Larson ve Sam Reide) dissosiyatif bozukluklara özgü niteliklerle benzeşen kişilik yapılarının irdelenerek psikanaliz ve sinema arasındaki üretken bağın betimlenmesinin hedeflendiği çalışmada söz konusu bağa ilişkin ön kabul ile psikanalitik film eleştirisi yaklaşımından yararlanarak ve tematik film analizi yöntemi kullanılarak serinin psikanaliz ile olan yaratıcı işbirliğine projeksiyon tutulmak istenmektedir.

II. Sinema Sanatı ve Psikanaliz Bilimi Etkileşimi: İlham Kaynağı ve Eleştiri Yaklaşımı Olarak Psikanaliz

Psikiyatri bilimi ve sanat dalı olarak sinema için 19. yüzyıl sonu ile 20.yüzyılın başlangıcı, önemli dönüm noktalarının kesişiminde yer almaktadır. Terbaş'ın (2012) saptamasıyla 1895 Freud ve Breuer'un psikanalizin klinik ve kuramsal temellerini ortaya koydukları "Histeri Üzerine Çalışmalar/ Studien über Hysterie" adlı çalışmalarının yayımlandığı ve böylelikle yeni bir disiplin olarak psikanalizin alan sınırlarının belirlendiği tarihtir. Rastlantısal olarak aynı tarih, Lumière kardeşlerin duvara yansıtıkları ilk hareketli görüntü ile sinemanın yeni bir sanat olarak doğuşuna tanıklık etmektedir. Biri bilim, diğeri de sanat alanında yaşanan iki önemli başlangıcın aynı yıl içinde gerçekleşmesi tamamıyla rastlantı olsa da bir bakıma iki alanın işbirliğine dönük bir işaret olarak da düşünülebilmektedir. Zira örneğine sık rastlanmayacak biçimde bir bilim alanı bir sanat dalı ile güçlü bir etkileşime girecektir.

Sinemasal anlatının inşasında psikanalize içkin kavramlar ve vakalardan önemli kaynaklar olarak yararlanılarak ilham alındığı görülmektedir. Bilinç dışı alanına ve ruhsal katmanların derinliklerine nüfuz olanağı tanıyan psikanaliz ilgi çekici öyküler için zengin bir potansiyeli de bünyesinde barındırmaktadır. Senaryo yazımı, karakterlerin boyutlandırılması gibi yaratım süreçlerinde de psikanalize başvurulmaktadır. Indick (2011); Sigmund Freud, Erik Erikson, Carl Jung, Alfred Adler, Rollo May gibi alan bilim insanlarının getirdikleri yaklaşımların özellikle karakter oluşturmada olmak üzere sinema pratiklerindeki rolünü ayrıntılı biçimde gözler önüne sermektedir.

Psikanaliz, rüyaları zihnin bilinç dışına ulaşan yol olarak kabul ederken sinema aygıtının da izleyiciye rüyaya benzer bir durumu yaşatmasından hareketle rüyalar ile sinema sanatı arasında yoğun bir ilişki olduğu anlaşılmakta olup bu ilişkinin dünya sinemasında Tarkovski, Bergman, Sokurov, Kubrick ve Wong Kar-Wai gibi çeşitli yönetmenlerce ele alındığı görülmektedir (Botz-Bornstein, 2011). Örneğin Bergman'ın "Yüz Yüze" (Ansihte Mot Ansihte, 1977) filmi bir rüyadır. "Kurtların Saati" (Vargtimmen, 1968) filminde de izleyici aynı psikanalitik durum ile karşılaşmaktadır. "Sinema tarihinde iz bırakan Bergman, rüyalardan etkilenerek kendi film estetiğini geliştirmiştir. İnsanın derin ruhsal dünyasını tasvir eden Bergman'ın filmleri pek çok kişi tarafından bizatihi rüya olarak değerlendirilmiştir. Fransa'da Bergman'ın filmleri "kameranın hissedilmediği, şiirsel bir dille edebiyat yapan filmler" olarak yankı uyandırır." (Terbaş, 2013: 2).

Rüya kuramı dışında, sinema diline şekil veren diğer psikanalitik öğelere "tekinsizlik", "zıtların çatışması", "sonradan darbe" örnek gösterilebilmektedir (Erten, 2010). Erten, "sonradan darbe" kavramının, öznelğin zamanın içindeki ileri ve geriye dönük hareketliliği olarak tanımlarken geçmişin, güncel etkilerle tekrar ve yeniden yazıldığını, geçmişimizde travmatik olarak yaşanmamış olsa bile, bugün yaşadıklarımızla bir travmaya dönüşebileceğini ifade etmektedir (2010: 93). Sinema sanatının bir filmin ana karakterinin yaşadıklarını geçmişe bir anlam katarak öykülemesi, örneğin travma geçirmiş bir karakterin zihninde neler olduğunu geçmişle ilişkili bir şekilde açıklayabilmesi, "sonradan darbe" fenomeninin filmlerde yoğunlukla

kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Örneğin Jonathan Demme'nin "Kuzuların Sessizliği" (The Silence of the Lambs, 1991) filminde ve bu filmin devam filmlerinde, seri katil Dr. Hannibal Lecter'in travmatik kişiliği, geçmişte ya da çocukluğunda yaşadığı kritik dönemlerle, olaylarla ilişkili bir biçimde anlamlandırılabilir.

Sinemanın ilk döneminde sürrealizm akımının etkisiyle sinema psikanalitik olarak ele alınmaya başlanmıştır. Freud'un rüya ve bilinçdışı kuramlarından etkilenen sürrealizm, 1920 ve 1930'larda, sinemada da kendine güçlü bir yer edinmiştir. Sürrealizm, sinemanın anlatım tarzı ile rüyanın biçimsel yapısı arasındaki benzerlik üzerine durmuştur. Filmin ampirik değil, tersine rüyalardan, seraplardan, tutkularından ve ütopyalardan ilham alan bir dünya olduğunu savunmuştur. Bu bağlamda da sinemanın esas konusunu bireyin öznel dünyası oluşturur. Düşsel olanın bireyin öznel yapısından çıktığını savunan sürrealizm, sinemanın ana malzemesini modern psişeyle birlikte ele almış, modern öznelliğin yarılmış, akışkan ve kırılğan yapısında çeşitli ipuçlarının keşfedilmesine imkân tanımıştır (Yılmaz ve Candan, 2017: 753; Arslan, 2009).

Film kuramının ötesinden gelen seslerde de psikanalizin yankısı hissedilmektedir. Walter Benjamin, "şayet psikanaliz bizi bilinçdışı dürtülerle tanıştırdıysa sinema da bizi optik bilinçdışıyla tanıştırmıştır" demiş, Edgar Morin, insanın imgesel gereksinimlerinin bir tezahürü olarak gördüğü sinemayı ele alırken psikanalizin diline başvurmuştur. Morin'in sinemada bulduğu bütünüyle seküler bir varoluşun başarısızlığıdır (Mortimer, 2001: 77-95). Sinema mite, büyüye, rüyaya giden kapıları açmış, insanın saf seküler ve rasyonel bir varoluşa hiçbir zaman ulaşamayacağını, onun imgesel ihtiyaçlarını tanımak gereğini göstermiştir. Bu nedenle sinema, bir arşiv değil, olsa olsa "ruhların arşivi'dir (Casetti, 1997: 52).

Film pratiğine ilham olan psikanaliz, filmlerin okunması konusunda da zengin bir bakış açısını kaçınılmaz olarak getirmektedir. Eleştirel bir yaklaşım olarak psikanaliz anlamsal boyutta filmi bir bakıma yeniden üreten film eleştirmenine filmi okumak konusunda çok sayıda pencere açmaktadır.

Psikanalizin eleştirel bir yaklaşım çizgisine, film karakterlerini gerçek insanlar ya da örnek olay incelemeleri olarak ele alabilmek, yönetmenin kişiliğini inceleyebilmek ve sinemanın kendi işleyişini değerlendirebilmek biçiminde 1970'lerde Laura Mulvey'in "Görsel Haz ve Anlatı Sineması/ Visual Pleasure and Narrative Cinema" adlı makale ile yükseldiği anlaşılmaktadır (Butler, 2011: 73). Söz konusu çalışmada psikanalizin sinemaya verdiği kuramsal destek dikkat çekicidir. Çünkü 1970'e kadar ABD üniversite ve kolejlerinde bir araştırma konusu haline gelmemiş sinemanın (Monaca, 2001: 369) "saygınlık" kazanarak kendine yer bulması için gereksinim duyduğu "kural koyucu" kuramsal destek önemli ölçüde psikanaliz alanından gelmiştir.

Psikanalitik kavrayış, özellikle tanımlayıcı kuram anlayışı içinden filmi okuyan bir eleştirmenin sinemasal etkinliğin bütün alanlarını gözden geçirme ve ondan sonra filmin gerçek doğası üzerine sonuçlar çıkarma (Monaco, 2001: 369) etkinliği için yüksek bir potansiyele sahiptir.

Psikanalizin hem sinema için ilham kaynağı ve hem de sinema için bir eleştiri yaklaşımı olduğu konusu Bunuel'in saptamasında net bir şekilde karşılık bulmaktadır. Bilinçdışına açılan ana yol olarak psikanalizin ilgi alanına giren düşler, sürrealist filmler için esaslı bir esin kaynağı olmuştur. Bu anlamda sürrealist sinemanın başyapıtlarını üreten Bunuel kaçınılmaz olarak psikanalizden yararlanmışır. Bunuel üretim aşamasında aldığı destekten hareket ile filmlerinde kullandığı simgelerin sadece psikanaliz ile anlaşılabilceğini bizzat ifade etmektedir (Üvez, 1995: 2).

Çalışma kapsamındaki Kelebek Etkisi serisi filmlerinin de ana karakter ve hikâyeleri ile psikanalizden önemli ölçüde esinlediği ortaya konulurken, gerçekleştirilen eleştiri için de psikanalitik eleştirel yaklaşımdan yararlanılmaktadır. Böylece; inceleme konusu yapılan filmlerde psikanalizin hem ilham verici yönü betimlenmekte hem de eleştiri anlayışına getirdiği açılım ile yapımlara psikanalitik bir kavrayış getirilmek istenmektedir.

III. Psikanalizden Kelebek Etkisi Serisi'ne Taşınan Bir Kavram: Dissosiyasyon

Film eleştirisi kapsamında ele alınan bir metnin okunmasında yola çıkış için metnin de yönlendirici olduğu iki başlangıç olanağından sözedilebilmektedir. İlki, metnin sıkı ilişkide bulunduğu temel eleştirel yaklaşımlardan (psikanalitik, göstergebilimsel, sosyolojik, tarihsel, auter vb) biri üzerine eleştiriyi inşa etmek üzere ilerlemektir. İkincisi ve bu çalışmada tercih edilen yol ise metinde bir olgunun değerlendirilmek üzere belirlenmesi ve sonrasında yine bir (bazen birkaç) yaklaşıma başvurarak eleştirilmesidir. Kelebek Etkisi Serisi'nde ön plana çıkan olgu "dissosiyasyon" olarak belirlenmiş ve söz konusu olgunun yine psikanalitik eleştiri yaklaşımı ile irdelenmesi hedeflenmiştir.

Modern psikopatolojide önemli bir yere sahip "dissosiyasyon" olgusu, travmaya karşı verilen ilkel bir savunma mekanizması olarak belirlenmektedir. DMS-5'te (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı/Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) kavram; "bilinç, hafıza, kimlik, duygu, algı, beden temsili, motor kontrol ve davranışların normal entegrasyonunda bozulma ve/ veya süreksizlik" olarak tanımlamakta ayrıca şiddetli dissosiyatif deneyimler, dissosiyatif bozuklukların alt tiplerinde görülmekte olup; dissosiyatif amnezi (kişisel bilgileri hatırlamadaki yetersizliği tanımlar), duyarsızlaşma/ gerçeklikten kopma bozuklukları, kişinin bedeninden, düşüncelerinden veya duygularından kopmuş veya uzaklaşmış hissetme ve/veya çevreyi sisli, gerçeküstü veya görsel bakımdan çarpık olarak algılama deneyimlerini içermektedir (akt. Lyssenko, 2017: 1).

Kişi, üstesinden gelme ve katlanma sınırını yüksek düzeyde zorlayan bir felakete maruz kaldığında dissosiyeye olabilmektedir. Birçok bilimsel çalışmada, savaş, hayatı-tehdit edici hastalık ve büyük ameliyatlar esnasında bedenin dışından kendini izleme deneyimleri gibi dissosiyatif olgulara ilişkin kanıtlar saptanmıştır. Hangi yaşta yaşanmış olursa olsun, dayanılmaz felaketler dissosiyasyona yol açabilmektedir, küçük bir çocukken tekrar tekrar ürkütücü derecede istismar ile karşı karşıya kalan bireyler (tıpkı Kelebek Etkisi ana karakterlerinin maruz kaldığı gibi), strese karşı hep devreye girecek alışılmış tepkiler olarak dissosiyasyonu kullanmayı öğrenebilmektedir. Böyle

durumlarda, artık yetişkin olan bir kişinin, karakterolojik dissosiyatif bozukluk veya çoklu kişilik gösterdiğinin söylenmesi doğru olacaktır (McWilliams, 2010). Dissosiyasyon mekanizmasının en büyük mahsuru ise, kişinin hayatının risk altında olmadığı ve tehlikenin niteliğini daha iyi ayırt edici uyum davranışlarının kişinin genel işlev düzeyini çok daha az düşüreceği durumlarda dahi otonom biçimde devreye girme eğilimidir. Kısacası bu savunmayı daimi olarak kullanan kişinin, kişilerarası ilişkiler açısından ödediği yüksek bir bedel vardır (McWilliams, 2010). Hipnoza yatkınlıkla ilişkili olduğu bilinen disosiyatif savunma mekanizmalarının yaygın olarak kullanılması sonucu, dissosiyatif spektrumda gözlenen en ciddi psikiyatrik rahatsızlık, disosiyatif kimlik bozukluğudur (Terr 1991, Butler vd. 1996).

Kelebek Etkisi Serisi’ndeki tüm ana karakterlerin (Evan Treborn, Nick Larson ve Sam Reide) söz edilen kuramsal tespitlerin de desteklediği biçimde dissosiyatif bozukluklar ile boyutlandırıldığı anlaşılmaktadır. Ana karakterlerin maruz kaldıkları travmatik olaylara karşı bir savunma düzeneği olarak yaşadıkları zihinsel kaçışlar, filmin gerçekliği içinde verilen olaylar dizisi ve olaylar dizisinin akışı için birer öge olarak dissosiyasyona yaslanmaktadır.

IV. Yöntem

Psikanalitik eleştirinin odağında yönetmenin ve/ya kolektif bilinçaltının dışavurumunun izlerinin okunarak filmlerin manifest ya da latent içeriğinin ortaya çıkarılması vardır. (Özden, 2014: 179) Çalışma kapsamında ise psikanalitik eleştiri yaklaşımının hedefine, Kelebek Etkisi Serisi ana karakterlerinin inşasında ve buna bağlı olarak ana karakterler etrafında gelişen olayların kurgulanmasında psikanaliz kavramlarından nasıl yararlandığının değerlendirilmesi konulmaktadır. Seride, psikanaliz alanının olgu ve vakaları ile farklı anlatılar inşa edilmesindeki olanaklarından yararlanılmış olduğu ön kabulü ile alan ve filmler arasındaki benzerlikler psikanaliz penceresinden betimlenmek istenmektedir. Amaç doğrultusunda serinin her üç filmine de psikanalitik bir perspektiften yaklaşılarak ana karakterlerin inşasında yararlandığı anlaşılan “dissosiyasyon” mekanizması çalışmada kullanılan tematik film analizi yönteminin teması olarak belirlenmiştir. Çalışmanın üç filmin psikanalitik bir kavrayışla izlenmesi ve temanın saptanması sonrasında temayı taşıyan ana öğeler olarak ana karakterlerin çıkarılması biçiminde izleyen araştırma seyri, karakter ve etrafında gelişen olaylar dizisinin tema ile bağının kurulması ile eleştirel bir yorumlama ile değerlendirilerek tamamlanmıştır.

V. Özel Güç Mü, Hastalık Mı?:

Dissosiyasyon Dehlizlerinde Dolaşan Ana/Vaka Karakterler Ekseninde

Kelebek Etkisi Serisi

Psikanalitik bir kavrayış ile tematik film analizi yöntemi kullanılarak Kelebek Etkisi Serisi filmlerinin ana karakterlerinin analiz edileceği bu bölümde serinin her üç filmi ve ana karakteri müstakilen ele alınmaktadır. Bu çerçevede filmin konusu ve olaylar

dizisinin kronolojik akışı ekseninde bir sıralama ile çözümleme üç alt bölümde gerçekleştirilmektedir.

A. Evan Treborn'un Travmalar ile Örülü Geçmişini Düzeltme Çabaları:

İlk "Kelebek Etkisi"

"Kelebek Etkisi" vizyona girdiği 2004 tarihinde özgün hikâyesi ile dönemindeki diğerlerinden farklı bir profil çizmektedir. Geçmişe dönebilme gücü ile yaşanan travmatik olayları değiştirebilme potansiyeline sahip bir karakter olan Evan Treborn üzerinden, geçmişle yüzleşmenin ötesinde geleceği de yeni olasılıklar ile değiştirebilme ihtimali önermesi ortaya konulmaktadır.

Filmin ana karakteri Evan Treborn'un çocukluğu, hatırlamakta güçlük çektiği bir dizi acı verici olayın neden olduğu travmaların karanlığına gömülüdür. Kararıktan kurtulup bugüne ulaşabilenler ise çocukluk arkadaşları Kayleigh, Lenny ve Tommy ile deneyimlediği katlanılması zor olaylardır. Hafıza problemi nedeni ile Treborn çocukluğu boyunca, kendisini günlük tutmaya ve günlük hayatındaki ayrıntıları yazmaya teşvik eden bir psikoloğun gözetimindedir. Üniversite çağına geldiğinde ki ironik biçimde psikoloji bölümü öğrencisidir, çocukluğunda tuttuğu günlüklerinden birini okurken, kendini birden bire ve açıklanamayan bir nedenle okuduğu olayın yaşandığı geçmişte bulur. Bu durumun kendine ait özel bir yetenek olduğunu anlaması ile bugünkü aklıyla çocukluk bedenine girerek, tarihi yeniden yazmaya ve arkadaşlarını bu travmatik geçmişten kurtarmaya girişir.

Konusu ile psikanalitik vakalardan esinlendiği anlaşılan filmin olay örgüsünde, Evan Treborn'un ağır travmalarının temeli çocukluğunu geçirdiği ve yaşananlar sonrası annesiyle terk etmek zorunda kaldığı kasabada atılır. Psikolojinin "var olan babanın yokluğu" ile karakterize ettiği koşullar altında büyüyen ana karakter için mevcut gelişme ortamı ruhsal sorun potansiyeli taşıırken, baba ile karşılaşma başta olmak üzere Evan'ın kasabada yaşadığı travmatik olaylar "dissosiyasyon" mekanizmasının devreye girmesi için geçerli gerekçeler olarak görülmektedir.

Olay örgüsündeki travmatik durumlar ana hatları ile şunlardır: Evan'ın arkadaşları Kayleigh ve Tommy'nin pedofili babasının evinin bodrumunda çektiği çocuk pornosu filmi için Kayleigh ve Evan'ı oynamaya zorlaması; Evan'ın akıl hastanesinde ile kez gördüğü babasının Evan'ı boğmaya çalışması akabinde hastane güvenliğinin olaya müdahalesi sırasında babasının ölmesi; Tommy'nin evinin bodrumunda bulunduğu dinamiti kasaba sakinlerinden birinin posta kutusuna koyması için Lenny'i zorlaması, Evan'ın ve arkadaşlarının gözleri önünde patlayan dinamitin bir anne ve bebeğinin ölümüne neden olması; Tommy'nin Evan'ın köpeğini yakması.

Kelebek etkisinde dissosiyasyonu çağrıştıran ilk öykü, olaylar dizisinin geçmişinde yer alan, akıl hastanesinde olduğu öğrenilen Treborn'un babasının kalıtsal olduğu ima edilen hastalığıdır. Evan'ın annesi, Evan'ın ilkökul çağında çizdiği bir resim nedeniyle oğlunun da babasının "hastalığına" yakalanacağı endişesi ile psikiyatra başvurur. Psikiyatr, hastalık konusunda testlerin negatif çıktığını ancak belli semptomların

azaltılabilmesi için Evan’ın günlük tutması gerektiğini belirtir. Testlerin negatif çıkması söz konusu tabloda “durumu açıklayan organik bir bozukluk olmaması” (Şar, 2009: 163) ile uyumludur. Öykünün devamı ile bu parça birleştirildiğinde aslında özel bir güç olarak sunulan geçmişe gidebilme yeteneğinin babasında da olduğu ancak babanın bu güç ile başedemeyerek akıl sağlığını yitirdiği anlaşılmaktadır ki dissosiyasyonu aşırı kullanmanın getirdiği klinik tablo ile durum örtüşmektedir. Filmde gösterilen ilk dissosiyasyon benzeri durum ise Evan’ın Kayleigh’lara gideceğini günlüğüne yazmaya başlamasından sonra gerçekleşecektir. Evan günlüğüne gerçek bir babanın nasıl olacağını göreceğini yazmakta hemen sonra Evan’ı annesi elinde bir bıçakla görmektedir. Aslında Evan kısa süreli bir dissosiyasyon yaşamıştır ve hiçbir şey hatırlamamaktadır. Söz konusu tablo, kişide kimlik, bellek, algı ve çevre ile ilgili duyular gibi normalde bir bütün halinde çalışan işlevlerin bütünlüğünün bozulması ile karakterize edilen dissosiyatif bozukluk tanımını karşılar niteliktedir. Dissosiyasyonun heyecan ve stres durumlarında kullanılan ilkel bir savunma mekanizması olduğu değerlendirildiğinde, baba figürü ile hiç karşılaşmamış bir çocuk olarak Evan için böyle bir deneyim dissosiyasyonuna neden olarak gösterilebilecektir. Bu olayın diğer boyutu ise Evan’ın dissosiyatif bir amnezi yaşamaması olarak okunabilmektedir. Şar’ın tabiri ile “dissosiyatif amnezinin temel özelliği önemli kişisel bilgilerin sıradan bir unutkanlıkla açıklanamayacak biçimde anımsanamamasıdır (Şar, 2009: 163).

Evan ikinci dissosiyasyonu arkadaşı Kayleigh’nin evinde yaşar. Kayleigh’nin babası, Evan ve kızını evinin bodrumunda çektiği filmde (çocuk pornosu) oynamaya zorlayarak cinsel istismara maruz bırakır. Küçük yaşta bir çocuk için aşırı travmatik böyle bir olay Evan’ın bilinçdışına atılır ve Evan olay ile ilgili hiçbir şey hatırlamaz. Çünkü Evan aslında bu savunmayı (dissosiyasyonu) kullanarak son derece ağır olan bu travmaya karşı kendisini korumuştur. Öte yandan söz konusu savunma mekanizması, gelecekte Evan’ın kişiliğinin en önemli zayıf halkası olacaktır.

Braun vd. çalışmalarında belirlediği üzere ilksel korku ve dehşet duyguları, herhangi bir travmatik durumda dissosiyasyonu tetikleyen en öncelikli duygular arasında bulunur; öfke, heyecan, utanç ve suçluluk duyguları da dissosiyasyona neden olan duygular arasında yer alabilir. Etkileşen duygusal durumlar ne kadar çok sayıda ve birbiriyle çatışan nitelikte olursa, dissosiyasyon olmaksızın bir deneyimi içselleştirmek de o kadar zor olur. Trans deneyimini doğurabilecek bedensel durumlar arasında dayanılmaz düzeyde acı ve aşırı düzeyde cinsel uyarılma bulunur. Bir kişinin, bakıcıları tarafından erken dönemde cinsel travmaya ve suistimale maruz kalmaksızın da çoklu kişilik geliştirmesi mümkün olsa da ampirik çalışmalarda çoklu kişilik tanısı konmuş vakaların % 97-98’inde bu bağ tespit edilmiştir (1989). Bu anlamda filmin hem senaryosunu hem de yönetmeliğini yapan J. Mackye Gruber ve Eric Bress’in bu rahatsızlığa ilişkin detaylı bir bilgiye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Yönetmenler bu rahatsızlık hakkında izleyiciye bilgi vermeden Evan’ın yaşadıklarını sıra dışı bir durum gibi sunmayı seçmektedir. Filmde, Evan’ın yaşadığı durum amnezi olarak açıklanmakta olup film boyunca dissosiyasyon ve çoklu kişilik bozukluğunun “özel güç” sunumu ile kamufle edildiği değerlendirilmektedir.

Filmde gösterilen bir başka dissosiyasyon ise Evan'ın babası ile karşılaştığı sahnedir. Psikiyatrist tavsiyesi üzerine gerçekleştirilen bu buluşmada babası Evan'ı ve bir bakıma Treborn Soyu'nu bu "lanet"ten kurtarmak için öldürmeye teşebbüs eder. Hem babanın canına kastı hem de gözü önünde babasının güvenlik görevlileri tarafından öldürülmesi Evan için bir başka travma ve dissosiyasyon gerekçesidir. Bu sahnedeki en önemli unsur, Evan'ın babasının da aynı gizemli hastalığa (özel güce) sahip olduğunun anlatılmasıdır. Aslında Evan'ın babasındaki rahatsızlık da dissosiyatif kimlik bozukluğudur. "DKB'nin temel belirtileri bellek ve kimlikle ilgilidir. Kendi içinde sürekliliği olan, öznel olarak ayrı fakat birbirinin yerini alabilen kişilik durumları ya da kimlikler (alterler) aynı kişide birlikte varlığını sürdürmektedir. Birbiriyle kaynaşmayan bu kişilik durumları zaman zaman belirli işlevleri yüklenmek üzere etkin olurlar. Bu durumdan kaynaklanan yineleyici amneziler tabloya eşlik eder." (Şar, 2009: 155). Dissosiyatif bozukluklara sahip olan çocukların ebeveynlerinde de bu hastalığın sıklıkla olması dikkat çekicidir.

Evan'ın babası tarafından öldürülmek istenmesi Evan'da dissosiyasyona sebep olmuştur. DKB hastalarında bildirilen travmatik yaşantılar çoğu zaman kişilerarası ilişkiler boyutunda oluşmakta ve erken yaşın doğal özelliği gereği aile ya da bakım sağlayan çevre çerçevesinde gerçekleşmektedir. Çocukluk çağı istismar (cinsel, duygusal, fiziksel) ve ihmali (fiziksel ya da duygusal) bu gibi travmalar içerisinde geniş bir yer tutmaktadır. Kişilerarası bağlanma örüntülerini derinden etkileyen bu tür yaşantıların bellek ve bilinç üzerindeki özgül etkileri en nihayet kişinin kimlik duygusuna kadar uzanmaktadır. Kuşkusuz, burada bilinç ile kastedilen sadece uyanıklıkla sınırlı olmayan, çok daha fazla işlevleri barındıran, normalde yüksek bir entegrasyon düzeyi ile çalışan bir ruhsal kapasitedir. Ortaya çıkan psikopatoloji klinik olarak birbirinden farklı kimliklerin, kişilik durumlarının ya da kaynağı dışarıda olarak algılanan ruhsal antitelerin (posesyon, çarpılma, tutulma) aynı kişinin ruhsal dünyasında varlığını sürdürmesi, bunların zaman zaman yarattıkları etkilerle, geniş anlamda bilinci kesintiye uğratması ile karakterizedir. Bu kişilerde çoğu zaman, sıradan unutkanlık ölçülerini aşan psikojen bellek bozuklukları ve tıbbi nedenlerle açıklanamayan bedensel belirtiler de görülmektedir (Şar, 2014: 26).

Yine bu olay Evan'ın gençlik döneminde yaşayacağı flashback olarak verilen yaşantılarından biri olacaktır. Flashback yaşantıları, genellikle travmatik bir yaşantıyla ilgili olarak aniden geçmişe dönerek o durumu ve dönemi yeniden yaşıyor gibi olma halidir. Kişi "flashback" yaşantısına amnezik kalabilir. Dışarıdan bakıldığında bir "kriz" hali görülür, davranışlardaki uygunsuzluk ve kimi zaman görsel ve işitsel varsanların tabloya eşlik etmesi kişinin psikotik bir durum içerisinde olduğu izlenimini verebilir (Şar, 2014: 27).

Filmin ana karakterini derinden etkileyerek dissosiyasyon mekanizmasını harekete geçiren bir başka olay ise arkadaşı Tommy'nin bulduğu dinamiti komşularının posta kutusunu havaya uçurmak amacıyla kutuya yerleştirmek için Lenny'e baskı yapması sonucu meydana gelir. Yaptıkları eylem bir anne ve bebeğinin gözleri önünde ölmesine neden olmuştur. Bu durum daha sonraki flashbacklerden anlaşılmakta olup ilk sahnede olay izleyiciye gösterilmemektedir. Evan bir anda kendisini ormanda bulur. Ne olduğunu

hatırlamamaktadır. Ayrıca Lenny de bu olaydan çok etkilenmiştir. Lenny bir tür şok durumuna girmiştir. Bu olay daha sonra Lenny'nin yaşantısını olumsuz şekilde etkileyecektir. Burada hem Lenny hem de Evan travmatik durumun izlerini taşıyacaktır. Annesi Lenny'nin neden böyle olduğunu Evan'a sorduğunda. Evan hiçbir şey hatırlamadığını söyler. Annesi önce Evan'ın yalan konuştuğunu düşünse de daha sonra Evan'ın gerçekten hiçbir şey hatırlayamadığını farkeder. Hatırlamama sorunu üzerine annesi Evan'ı doktora götürür. Doktor Evan'a hipnoz uygular ancak Evan hipnoza girmekte zorlanmaktadır. Doktor, Evan'ın hipnoza girmesi için telinde bulunur. Evan'ın bu esnada bir kriz yaşaması ve burnunun kanaması hipnozun yarım kalmasına sebep olurken Evan olay sonrası kendini başka bir yerde bulur. Bu sahnede psikopatolojik durum disosiyatif füğ ile açıklanabilmektedir. Şar'ın ifadesi ile "Kişi kendisini birden nasıl geldiğini bilmediği bir yerde bulur, aradan geçen sürede olanları hatırlamamaktadır. Dakikalar, saatler, ya da günler sürebilen böyle bir füğ dönemi sırasında her zamankinden farklı bir kimlik edinmiş gibi davranır, karmaşık işlevleri yerine getirebilir ve çevresindekilerce durumundaki olağandışılık fark edilmeyebilir." (2009: 165). Ayrıca Evan olay anını hatırlamamaktadır. Bu durum disosiyatif bir amnezidir. Bu olay, daha sonra Evan'ın geçmişe dönüş yapabildiğini öğrendiği zaman geri döndüğü yaşantılardan (flashback yaşantılarından) biridir. Klinik açıdan genel dissosiyasyon kavramı, birbiri ile bağlantılı ama birbirinden ayrı bileşenler olarak düşünülebilir. Burada birbiriyle ilişkili ama farklı disosiyatif süreçler bulunmaktadır. Söz konusu sahnede Evan'ın, travma esnasında acı, dehşet, üzüntü ve ölüm tehlikesine karşı dissosiyasyon savunmasını kullandığı ve Evan'ın yaşantılarını bilinçdışına direkt gönderdiği görülmektedir. Dissosiyasyon; bellek, kimlik ve bilincin normal olarak bütünleştirici işlevlerinde değişme veya bozulmayla karakterizedir (Brunet vd., 2001). Dissosiyasyon fenomeni kişiye verdiği sıkıntının yanı sıra, travma esnasında acının, dehşetin, üzüntünün, ölüm ihtimali hissini yaşanmasını engellemek; bazı çatışmalara çözüm bulunmasına katkı vermektedir. Kısaca katastrofik deneyimlerin izole edilmesine yönelik bazı faydalar ve kazançlar sağlamaktadır. Ancak bu sürecin sakıncası, kişinin yaşamı gerçek alanda tehlikede değilken de, kişinin işlevselliğini çok daha az etkileyecek uyumlar yerine bu mekanizmanın otomatik olarak devreye girmesidir (Gabbard, 2000). Pierre Janet tarafından 1880'li yılların başlarında sadece histeri vakalarında gözlenen bir durum olarak nitelendirilen dissosiyasyon; günlük hayatta karşılaşılan "otoyol hipnozu", "konuşmada kopma", "gündüz düş kurma", "geçici olarak ortaya çıkan yabancılaşma hissi" gibi durumları da kapsamaktadır (Ross, 1991).

Evan ergenlik döneminin son dissosiyasyonunu arkadaşları Kayleigh ve Lenny ile ormanda gezerken Tommy'nin Evan'ın köpeğini yakmasına tanık olduğunda yaşar. Evan'ın geçmişe yolculuk yapabileceğini öğrendiği zaman yaşadığı flashback yaşantılarından ilki bu olay olmaktadır. Bu olaydan sonra Evan, yaşadığı kasabadan annesinin endişeleri nedeniyle taşınmıştır.

Evan, günlüklerini okuyunca geçmişine yolculuk yapabileceğini ve geçmişinde değişiklikler yapıp bugününü değiştireceğini öğrenir. Arkadaşları Kayleigh ve Lenny'nin çocukluk ve ergenlik travmalarından dolayı olumsuz bir yaşantıları olmuştur. Kendisi de üniversite de psikoloji okumaktadır. Bu anları düzeltmek için geçmişte

yaşadığı olaylara sürekli dönüşler yapar. Fakat geçmişindeki yaşantılarında hangi değişikliği yaparsa yapsın çocukluğundaki kişilerden biri ya da kendisinin hayatı olumsuz etkilenmektedir. Sonunda Kayleigh ile tanıştıkları ilk ana döner ve onu kendinden nefret ettirerek her şeyi düzeltir. Bunun haricinde yönetmenler üç farklı son kurgulamışlardır. Disosiyatif kimlik bozukluğu yaşayan hastaların “flashback” yaşantıları olduğu daha önce belirtilmişti. Şu halde bu yaşantılar nasıl gerçekleşmektedir? “Psikanalitik Tanı” kitabının yazarı olan ve psikanalizimi günümüz koşullarında sorgulayan ve dissosiyasyonu psikanalize dâhil eden Nancy McWilliams bu sorunun cevabı ile ilgili detaylı açıklamalar yapmaktadır. Ona göre dissosiyasyonu birincil savunma mekanizmaları olarak kullanan kişiler temelde kendini hipnotize etme konusunda birer virtüözdürler. Sıkıntı altındayken farklılaşmış bir bilinç durumuna geçme herkes için olası değildir; bunu yapabilecek yeteneğimizin olması gerekir. İnsanlar, tıpkı temel hipnotize edilebilirlik düzeyleri açısından farklılık göstermelerinde olduğu gibi, otohipnoz yetenekleri açısından da farklılık gösterirler. Çoklu kişilik gösteren biri olmak için, kişinin hipnotik duruma girmeye yönelik bir bünyesel potansiyeli olması gerekir; kişide bu potansiyel yoksa travmayla başa çıkmak için başka yollar kullanılabilir. (2010) Flashback yaşantılarından sonra dikkati çeken en önemli unsur, Evan’ın karakterindeki değişikliklerdir. Evan, her flashback yaşantısından sonra başka bir karakter ile şimdiki zamanına geri dönmektedir. Aslında bir Evan yoktur. Birçok Evan bulunmaktadır. Bu durum izleyicinin Evan karakteri ile özdeşim kurmasını engelleyen bir unsurdur. Colin Ross’un çoklu kişilik bozukluğunun bilişsel haritasını tartışırken kişide yol açtığı öne sürdüğü bazı temel inançların, Evan karakterinde de olduğu görülmektedir. Bunlar (1989):

- “1. Kendiliğin farklı kısımları ayrı ayrı kendiliklerdir.
- 2.Suistimalden kurban sorumludur.
- 3.Öfkeyi (veya hayal kırıklığını, isyanı, eleştirel tutumu...) göstermek yanlıştır.
- 4.Geçmiş bugündür.
- 5.Birinci kişilik anılarla başa çıkamaz.
- 6.Ben ebeveynimi seviyorum ama o onlardan nefret ediyor.
- 7.Birinci kişilik cezalandırılmalıdır.
- 8.Kendime veya diğer kişilere güvenemem” biçiminde ifade edilebilmektedir.

Evan karakteri çoklu kişilik bozukluğu gösteren kişilerdeki temel inançlar bağlamında değerlendirdiğinde Evan’ın çocukluk döneminde yaşadığı pornografik film deneyimi ve diğer olaylardan dolayı kendini suçlu hissettiği anlaşılmaktadır. Evan bu olayları düzeltmek için flashback yaşantılara başvurmaktadır. Filmin kurgusal dünyasında, geçmişte yapılan değişiklikler bugün de değiştirmektedir. Burada ‘geçmiş bugündür’ inancı işlenmektedir. Yine Evan bu olaylar karşısında tepki vermeyerek öfkesini gösterememiştir. Fakat flashback yaşantılarında Evan’ın öfkeli olduğu zamanlar vardır. Evan, flashback yaşantısında Kayleigh’nin pedofili babasına öfkesini gösterirken

sergilenmektedir. Bu flashback yaşantısından çıkıp şimdiki zamana döndükten sonra öfkeli bir Evan görülmektedir. Hatta Evan, bu öfkesinden dolayı Tommy'yi öldürmüş ve bu olay sonucunda hapisaneyeye düşmüştür. Burada Evan'ın cezalandırıldığı görülmektedir. Bütün geçmişe dönüş denemelerine rağmen Evan bugünündeki sorunlarını tam anlamıyla çözememiştir. Burada Evan'ın anılarıyla baş edemediği anlaşılmaktadır. Evan'ın babasını sevdiği fakat babasının onu öldürmek istediği görülmektedir. Bu sahnede her şeyi kendisi düzeltmeye çalışan, insanlardan yardım istemeyen bir Evan sergilenmektedir. Kısacası bu filmde yönetmenler tarafından saklanan bir "çoklu kişilik bozukluğu" vakası olduğu kanaati uyanmaktadır. Tüm bu Psikanalitik öğeler ise "gizemli bir güç" görüntüsü altında filmde fantastik öğeler olarak sunulmaktadır.

B. Nick Larson ile Yeni Bir Geçmiş Değiştirme Öyküsü: Kelebek Etkisi II

Kelebek Etkisi II, teması ile Kelebek Etkisi'nin seri niteliği kazanmasını sağlayan ikinci film görünümündedir. Filmin senaryo yazarı, yönetmen ve oyuncularını ilk filmden farklıdır. Birinci filmin IMDB izleyici değerlendirmelerinden aldığı puan 10 üzerinden 7,7 iken ikinci filminki 4,4'tür. Buradan da ikinci filmde ilkinin başarısının yakalanamadığı anlaşılmaktadır. Bu film için eleştirmenlerden gelen en temel değerlendirme, ilkinin göre çok naif bir olay örgüsüne sahip olması ve birçok senaryo öğesinin birinci filmin taklidinden öteye geçememesidir.

Filmin ana karakteri Nick Larson bir yazılım firmasında pazarlamacı olarak çalışmaktadır. Kız arkadaşının hamile olduğunu öğrendiği gün geçirdikleri trafik kazası nedeniyle kız arkadaşını kaybeden Nick'in hayatı alt üst olur. Kazada kendi de komaya giren Nick hastaneden çıktıktan sonra hiçbir şey eskisi gibi değildir. Ölüm kaynaklı psikolojik yıkım yanında yaşadığı korkunç baş ağrıları da Nick'in yaşamını ağır biçimde etkilemektedir. Bir gün, fotoğraflara bakarak geçmişe gidebildiğini farkeden Nick, bu gücü kullanarak geçmişte yaşanan acı olayı hayatı pahasına değiştirmeye girişir.

Kelebek Etkisi II'nin açılış sahnesi Nick ve sevgilisi Julie'nin ortak arkadaşları Trevor ve Amanda ile birlikte Julie'nin 24. doğum gününü kutlamak için bir göl kenarında yaptıkları açık hava gezisidir. Julie kutlama boyunca kendisinin ve arkadaşlarının fotoğraflarını çeker. Nick ve Julie gelecek planlarıyla ilgili konuşurken, Nick'e işyerinden bir telefon gelir. Bu telefon görüşmesinden sonra Nick, Julie'ya terfisi (David Lewis ile bu terfi nedeniyle rekabet yaşamaktadır.) için önemli olan bir toplantı nedeniyle işyerine gitmesi gerektiğini söyler. Bunun üzerinde geziyi yarıda keserek hep birlikte dönüşe geçerler. Julie, dönüş yolunda, Nick, Trevor ve Amanda'nın fotoğraflarını çekmeyi sürdürür. Nick, otomobilin lastiğinin patlaması nedeniyle aracın kontrolünü kaybeder ve araç bir tır ile çarpışır. Kaza sonucu Julie, Trevor ve Amanda yaşamını yitirirken Nick ise komaya girmiş bir halde hastaneye kaldırılır. Nick, hastanede uyandığı zaman, Julie, Trevor ve Amanda'yı kaybettiğini öğrenir.

Bu kazadan sonra, Nick ne zaman kendisinin ve Julie'nin fotoğraflarına baksa, odasının içindeki her şeyin sarsılmaya başladığını görür. Zamanla Nick, geçmiş ile ilgili bütün fotoğrafların hareket ettiğini fark eder. Nick, kazadan bir yıl sonra, şirket

yatırımcıları için yapılan bir toplantıda sunum yaparken (şirket çalışanlarının toplu fotoğrafını görünce) her şeyin sarsılmaya başlamasıyla dengesini kaybeder ardından şiddetli bir baş ağrısı ve burun kanamasıyla yere yığılır. Rahatsızlığı sonrası işten eve döndüğünde, Julie'nın 24. doğum gününde çekilmiş fotoğrafına odaklanır ve bu sayede, Julie ve arkadaşlarını kaybettiği kazanın hemen öncesine bir flashback yaşar. Bu flashback yaşantısında Nick, kız arkadaşı Julie'nın, Trevor'un ve Amanda'nın kazada ölmesini engeller. (Otomobil yolun kenarındaki bir kayaya çarpar). Nick, tekrar şimdiye geldiğinde evinin salonunda şiddetli bir baş ağrısıyla uyanır. Ardından Julie'nın ve arkadaşlarının yaşadığını öğrenerek her şeyin düzelmesi dolayısıyla mutlu olur. Nick, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürdürürken, iş arkadaşı Trevor'un şirketten kovulmasıyla David ile tartışır ve işinden istifa eder. Bu olay, bir anda güzel giden her şeyin tekrar bozulmasına neden olur.

Nick, arkadaşları ile birlikte bir yılbaşı gecesi fotoğrafında, David'in şirkette terfi etmesine sebep olan bir anlaşma için önemli bir görüşme yaptığını fark eder. Nick, bu gecede olanları kendi lehine değiştirmek için fotoğrafa odaklanır ve o geceye bir flashback yaşantısı gerçekleştirir. Bu flashback yaşantısında Nick, kendisinin terfi etmesi için her şeyi lehine çevirerek dramatik şimdiye gelir. Artık şirketin başkan yardımcısıdır. Nick'in özel yaşamının ve karakterinin tamamen farklılaştığı görülür. Artık Nick, lüks bir rezidansda, Julie'dan ayrı bir bekâr hayatı yaşamaktadır. Trevor, zarar eden öfkeli bir yatırımcının şiddetine maruz kalır. Olayları düzeltmeye çalışan Nick, patronundan bu yatırımcının zararının ödenmesini talep eder. Nick, iflas ettiklerini ve hiç paralarının kalmadığını patronundan öğrenir. Trevor'u öfkeli yatırımcıdan kurtarmak isteyen Nick, saldırıya uğrar. Saldırı esnasında araya giren Julie, kurşunların hedefi olur ve hayatını kaybeder. Bu olaydan sonra Nick annesiyle konuşur. Nick, her şeyi kontrol edip düzeltmeye çalıştığını, fakat başarısız olduğunu annesine anlatır. Bunun üzerine annesinden, babasının da kendi yaptığı şekilde her şeyi kontrol edip düzeltmeye çalıştığını, fakat en sonunda intihar ettiğini öğrenir.

Nick, olayları düzeltmek için filmin başındaki Julie ile konuştukları açık hava gezisi sahnesine son bir flashback yaşantısı geçirir. Bu flashback yaşantısında Nick, Julie'nın sanat eğitimine devam edebilmesi için ayrılmaları gerektiğini söyler. Bunun üzerine Julie, hamile olduğunu Nick'e söyler ve hızla Nick'in yanından ayrılır. Nick, arkadaşlarına Julie'nın nereye gittiğini sorduğunda Julie'nın otomobile binip uzaklaştığını öğrenir. Nick, başka birinin otomobilini adeta gasp ederek, aceleyle Julie'nın peşinden gider ve Julie'nın aracına yetişir. Onun aracını sollar ve karşı şeride geçer. Nick, kendi aracının camından sesini Julie'ya duyurmaya çalışırken, karşı taraftan gelen bir otomobil ile karşı karşıya kalır ve aracını uçuruma sürerek hayatına son verir.

Filmin final sahnesinde, Julie ve onun olduğu anlaşılacak küçük bir çocuk, Julie'nın New York'taki apartman dairesinde görülür. Julie'nın yarıda kalan sanat eğitimine devam ettiğini ve oğlunun adının Nick olduğunu anlaşılır. Küçük çocuk, annesi ve babası Nick'in açık hava gezisi fotoğrafına bakar ve film sona erer. Nick Julie ve hayatı için yaşantısını feda etmiştir ve bu sahnede küçük çocuğun fotoğrafa bakışı Nick'in ve ilk

Kelebek Etkisi'ndeki Evan'ın kalıtsal "hastalığına" ya da "özel gücüne" atıf yapar görünmektedir.

Kelebek Etkisi II'de Nick ana karakterinin yaşamış olduğu trajik bir trafik kazasından sonra sevgilisi Julie ve arkadaşlarını kaybettiği görülmektedir. Film, dissosiyasyon ve dissosiyatif bozukluklar bağlamında değerlendirildiğinde tek bir travmatik olay üzerine inşa edilmiş bir olay örgüsünün var olduğu değerlendirilmektedir. Nick ana karakterinin, yaşamış olduğu bu travmatik kazaya ilişkin olay anını hatırlayamaması ve kendisini hastane odasında bulması, bu travmaya ilişkin dissosiyasyonun kanıtıdır. Bu olaydan bir yıl sonra ana karakterin yaşamış olduğu bu travmatik olaya ilişkin flashback yaşantıları yaşamaması ve geçmişe dönmek için otohipnozu kullanması serinin bütün filmlerinde kullanılan ortak öğeler olarak izleyicilerin karşısına çıkmaktadır. Hikâyesi itibari ile ilk filmin devamı niteliği taşımayan film için ilk filmle bağlantı kurulmasını sağlayan ortak öğe Evan'ın kine benzer şekilde Nick'in sahip olduğu kalıtsal özel güç ya da hastalıktır. Otohipnoz için birinci filmde kullanılan günlüklerin yerini, ikinci filmde fotoğraflar almaktadır. Nick'in babasının, yine aynı rahatsızlıktan mustarip olması, izleyiciye birinci filmdeki Evan ana karakterini ve Evan'ın babasını anımsatmaktadır. Bu karakterler arasındaki tek fark Nick'in hem babasının hem de kendisinin akışı değiştirebilmek için intiharı seçmesidir. Dissosiyatif bozukluklar yaşayan kişilerde intihar olgusunun var olması ikinci filmde de yönetmen ve senaristin dissosiyatif belirtilerden faydalandığının göstergesidir. Zira hemen hemen bütün DKB hastaları intiharı düşünmekte, birçoğu birden fazla kez intihara teşebbüs etmektedir. (Kluft, 1995).

Filmde Nick ana karakterinin, kendisinde var olan ruhsal bozuklukları araştırmaya yönelik internette yapmış olduğu taramada, rahatsızlığının; travma sonrası stres bozukluğu sonucu migren ve amnezi belirtileri gösteren ve şizofreniye benzeyen, çok az rastlanan gizemli bir rahatsızlık olarak tanımlandığı görülmektedir. Söz konusu tanımlama ile birinci filmde de olduğu gibi dissosiyasyon ve dissosiyatif bozukluklar gizemli bir güç görüntüsü arkasına gizlenmek istenmektedir. Öte yandan ana karakter Nick'in dissosiyatif belirtilerine yoğunlaştığında öykü ile yapılan kamuflejin arkasındaki hastalık daha belirgin kılınabilmektedir. Nick'in migren krizleri aslında dissosiyatif belirtilerden bir tanesidir. DKB vakalarının birçoğunda gerçek migren bulunmaktadır. Bu birlikteliğin nedeni bilinmemektedir. Ancak nöroloji kliniklerinin baş ağrısı birimlerine gelen hastalar içerisinde dissosiyatif bozukluklar ender değildir (Yargıç ve arkadaşları, 1995). Nick'in otohipnoz yaşamadan önce gerçeklik algısının bozulması deneyimi, görüntüdeki yamulmalar ve titremeler ile anlatılmaya çalışılmıştır. Bu durum dissosiyatif belirtiler arasında yer alan gerçeklik algısının bozulması olarak tanımlanan derealizasyonun filmde işleme biçimi olarak belirlenmektedir. Şar'ın açıklaması ile "DKB hastası kendine ve çevresine yabancılaşma hali içerisindedir. Gerçek kendini algılamakta güçlük çeker. Kendi bedenine dışarıdan bakma, aynaya baktığında yüzünü yabancı bulma gibi klinik depersonalizasyon belirtileri de oldukça sıktır." (2014:27). Nick, kendine ve çevresine yabancılaşma hali içerisindedir. Gerçek kendini algılamakta güçlük çeker. Serinin bütün filmlerinde görülen, aynaya baktığında yüzünü yabancı bulma gibi klinik depersonalizasyon belirtileri bu filmde de görülebilmektedir.

Colin Ross'un (1989) çoklu kişilik bozukluğunun bilişsel haritasını tartışırken ortaya koyduğu ve bu rahatsızlığın kişide yol açtığı bazı temel inançların, Nick karakterinde de var olduğu görülmektedir. İkinci filmde de geçmiş bugündür anlayışının devam etmesi, birinci kişiliğin anılarla başa çıkamaması, birinci kişiliği cezalandırmak için Nick'in hayatına son vermesi, Nick'in kendisi için değil başkaları için yaşaması bunlara örnek gösterilebilir. Yine Nick'in çalıştığı şirkette terfi etmek için yılbaşı gecesi partisine ilişkin yaşadığı flashback yaşantısından sonra, Nick'in sosyal statüsünün ve yaşam biçiminin değişmesi, Julie'den ayrı lüks bir hayat yaşaması, karakterinin değişmesi, Nick'te var olan dissosiyatif kimlik bozukluğunun göstergeleri kabul edilebilmektedir.

İkinci filmin en önemli eksikliği, olayları tek bir travmatik olayla açıklamaya çalışmasıdır. Bu durum, dissosiyatif bozuklukların etiyojisine aykırıdır. Bu eksiklik bağlamında ikinci film, serinin üçüncü filmiyle benzerlik göstermektedir. Dissosiyatif bozukluklar, dissosiyasyon savunma mekanizmasının aşırı kullanmasından kaynaklanan rahatsızlıklardır. İzleyicilerin olay örgüsünü basit bulması aslında bu eksikliğin önemli ölçüde sezilmesinden kaynaklanmaktadır. Filmde, serinin üçüncü filminde olduğu gibi ana karakterin tasarımında karakterin geçmişi yeteri kadar ele alınmamıştır. Bu nedenle Nick'in, dissosiyasyon savunma mekanizmasını çocukluğunda ve ergenlik döneminde kullandığı ile ilgili bir bilgiye sahip olunamamaktadır. Bu durum, karakterin izleyici tarafından yeteri kadar içselleştirilmemesine de sebep olabilmektedir.

C. Reide kardeşlerin çapraz dissosiyatif manevraları:

Kelebek Etkisi III- Revelations

İkinci film ile seri olma yolunda ilerleyen Kelebek Etkisi'nin üçüncü filmi, Kelebek Etkisi III- Revelations adı ile vizyona 2009 yılında girmiştir. Serinin ikincisinin ilk filmin gölgesinde kalmasının (IMDB izleyici değerlendirmelerinden aldığı puan 4,4 ile ilk filmin 3,3 puan gerisindedir.) üçüncü film için farklı stratejilerin geliştirilmesini gerektirdiği anlaşılmaktadır. Kelebek Etkisi III: Revelations'da yaratıcı ekibin; korku, suç, gerilim, gizem öğelerini kapsayan bir tür içeriğine doğru yapıyı evirerek filmi öncekilerden farklılaştırma eğilimi olduğu olaylar dizisi seçimi üzerinden saptanabilmektedir.

Serinin ana karakterlerinin ilk iki yapımda dissosiyasyon ve disosiyatif bozukluklar gösteren karakterler olarak tasarlandığı değerlendirilmiştir. Kaçınılmaz olarak üçüncü filmde de dissosiyasyon ve disosiyatif bozukluklar, Sam Reide ve ana karakter olmamak ile beraber hikâyede örtülü bir ana karakter işlevi gören Jenna Reide karakterlerinde varlığını devam ettirmiştir. Otopnoz, amnezi, flashback yaşantıları ve benzeri disosiyatif belirtilerin farklılaşma çabasına karşın üçüncüde de kullanılması, diğer yapımlar ile tematik bağın da korunması zorunluluğu ile karakterize edilebilmektedir. Bir başka deyişle yapım ekibi türsel bir farklılaşma eğilimi içindeyken içerikteki psikanlitik öğelerden de Kelebek Etkisi isim değerinden yararlanabilmek adına vazgeçmemiştir. Öte yandan türsel farklılaşma çabasının neden olduğu baskı, karakterlerin derinlikli biçimde boyutlandırılmasını olumsuz etkilemiş, davranışları

altına yatan geçmişte yaşanan travmatik olaylar gibi psikolojik öğelerin yüzeysel işlenmesine neden olmuş görünmektedir.

Kelebek Etkisi III: Revelations, IMDB'nin izleyici değerlendirmelerinden 5,6 puan olarak serinin ikinci yapımından daha yüksek bir göstergeye sahip olsa da, son iki yapımın da ilk filmin yakaladığı puan düzeyinin altında kaldığı anlaşılmaktadır. IMDB göstergeleri perspektifinden bir değerlendirme ile son filmde yapımcıların ortaya koymaya çalıştıkları tür içerikli farklılıkların belirli ölçüde karşılık bulduğu görülmek ile birlikte ilk filmin üzerine çıkabilmek bakımından beklentileri karşılamadığı belirlenmektedir.

Serinin bu filminde ana karakter Sam Reide, yakın zamanda işlenen cinayetleri önseziyle görebilen ve bu gördüklerini dedektiflere ileten biridir. Filmin ana karakteri Kız kardeşi Jenna ile beraber, eski kız arkadaşının ölümünü araştırmak için de bu gücünü kullanır. Eski kız arkadaşının katili Pontiak Katili diye bilinen bir seri katildir. Fakat şimdiye kadar öldürdüğü 8 kişiye rağmen katile ulaşamamıştır.

Filmin ilk sahnesi, Sam'in bir kadının öldürülmesine tanık olması ve bu olayın hemen ardından içi buzlu su dolu banyo küvetinin içinde uyanması ile açılır. Sam tıpkı serinin diğer ana karakterlerinin yapabildiği gibi ancak bu kez günlük ya da bir fotoğraf gibi odaklanma nesnesi kullanmaksızın kendi yaşamını kapsayan herhangi bir yere ve zamana yoğunlaşarak geçmişe yolculuk yapabilmektedir. Bu deneyimleri gerçekleştirirken yaşamsal fonksiyonları ise kız kardeşi Jenna tarafından izlenmektedir. Sam, bu özel gücünü (psşik güçlere sahip bir medyumluk gibi) yerel polisin çözemediği davalarda suçluların yakalamasına yardımcı olmak için de profesyonel anlamda kullanmaktadır. Sam, apartman dairesinde münzevi ve yoksul bir yaşam süren kız kardeşi Jenna'ya da maddi anlamda destek olmaktadır.

Bir gece, Sam'in yanına cinayete kurban giden kız arkadaşı Rebacca'nın kardeşi Elizabeth gelir ve söz konusu cinayetin faili olarak yakında infazı idam ile gerçekleştirilecek olan Lonnie'nin masum olduğuna inandığını söyleyerek gerçek katili bulması için Sam'a para teklif eder. Her ne kadar Sam, Elizabeth'in teklifini kabul etmese de konuyu göz ardı etmez. Kendisine geçmişe yolculuk yapabilmeyi öğreten Goldberg ile konuşmaya gider. Goldberg, geçmişe dönüp, geçmişindeki herhangi bir olaya müdahale ettiği takdirde yaşamın akışını tamamen değiştirebileceğini ve vücudunun bunu kaldıramayacağını Sam'a hatırlatır. Sam 15 yaşındayken evlerinde çıkan yangında kız kardeşi Jenna'yı kaybetmiş, bu olayı değiştirmek için geçmişe döndüğünde Jenna'yı kurtarmayı başarmış, fakat bu sefer de dramatik şimdiye geldiğinde anne ve babasını kaybetmiş olduğunu anlamıştır.

Elizabeth'in teklifi Sam'i bir vicdan muhasebesine sürükler. Sam teklifi kabul eder ve geçmişe yolculuk yapmadan önce idam edilecek olan Lonnie'ye yardım etmeye çalışır. Fakat Lonnie, asıl katilin Sam olduğu inancındadır. Sam, Lonnie'den karşılık bulamayınca Haziran 1988'e, kız arkadaşının cinayet anına bir geriye dönüş gerçekleştirir. Bu flashbackte Sam, Elizabeth'e doğru koşar, Elizabeth sarhoştur. Sam Elizabeth'e arabasında kalmasını ve arabasını kilitlemesini söyler, Rebacca'nın odasına

gider, fakat Rebacca çoktan öldürülmüştür. Bu esnada Elizabeth de arabasının arka koltuğunda saklanan katil tarafından öldürülmüştür. Sam, şimdiki yaşantısına geri geldiğinde artık bir arabası yoktur, ev arkadaşı Paco'ya kira ödemektedir. Polis için çalışmamaktadır ve dahası Elizabeth ve Rebacca cinayetlerinin baş zanlısıdır. Haziran 1998'de Lonnie, sadece Elizabeth ve Sam'i konuşurken görmüştür. Bu duruma bir müdahalede bulunmamış, cinayet anını da görememiştir. Şimdiki zamanda Lonnie, tekerlekli sandalyede (Sam ile aşırı alkol alıp alkollü bir şekilde trafik kazası yaptığı için) engelli bir avukattır. Elizabeth ve Rebacca'nın cinayetlerinden sonra aynı katil (Pontiak Katili) seri cinayetlerine devam etmiştir. Sam, Goldberg'a danışmak için onu ziyarete gider. Goldberg, üçüncü cinayeti sadece gözlemlemesini ve müdahale etmeden izlemesini önerir. Bu sayede Sam, katili görebilecektir. Sam, kız kardeşi Jenna'yı ziyaret eder. Jenna, artık daha rafine koşullarda yaşamakta ve Sam'in zamanda yolculuk yapmasına yardım etmek istememektedir

Sam, Eylül 2000 tarihinde cinayete kurban gitmiş olan Anita Barnes cinayetinin olay anını izlemek için Anita'nın evine girer ve Anita'nın dolabına saklanır. Anita ile erkek arkadaşının tecavüz fetiş fantezisine gizlice izler. Fakat cinayet olayı gerçekleşmez sadece Anita ve erkek arkadaşının birlikte olmasına tanık olur. Sam, Anita'nın erkek arkadaşı tarafından dolabın içinde yakalanır ve yumruklanır. Bu olaydan sonra Sam, şimdiki zamana gelir. Döndüğünde ev arkadaşı Paco'ya kira ödeyebilecek parasının kalmadığını görür. Goldberg kayıptır, Lonnie, Pontiak Katili'nin üçüncü kurbanıdır ve Anita hayattadır. Sam, Anita ile caddede karşılaşır, fakat Anita Sam'den rahatsız olur ve ondan kaçabilmek için Sam'a biber gazı sıkarak oradan uzaklaşır. Bu olaydan sonra Sam, kız kardeşinin evine gider. Jenna, Sam'a cinayetlerin zanlısı olabileceğini ima eder ve bundan sonra geçmişe yolculuk yapmamasını ister. Sam, Vicki'nin barmenlik yaptığı bara gider, Vicki ile birlikte olmak ister, fakat Vicki evli olduğunu söyleyerek teklifi reddeder. Sam bardan ayrıldıktan sonra Vicki, Pontiak Katili'nin kurbanı olur. Vicki'nin cesedi eski bir otomobil fabrikasında bulunmuştur. Sam, baş şüpheli olarak tutuklanarak polisler tarafından sorgulanır. Jenna, başarılı bir avukat tutarak kardeşini kurtarır. Sam, sorgulama esnasında dedektif Glenn'in olay yeri incelemelerini içeren not defterini gizlice alır. Daha sonra kurbanların cesetlerinin bulunduğu eski fabrikaya, polisler gelmeden önce gidebilmek için Eylül 2004 tarihine bir flashback yaşantısı gerçekleştirir. Ama hiçbir bilgiye ulaşamaz.

Sam, şimdiki zamana geldiğinde kendini Jenna'nın evinde bulur. Jenna işe gitmek için evden ayrılırken Sam'a akşam yemeği hazırlaması ve duş almasını hatırlatır. Onların konumları filmin başlangıç sahnesinin tam tersi olmuştur. Sam, otomobil fabrikasına geri döner. Polisler onu takip etmektedir. Sam, polisler tarafından tekrar tutuklanır. Sam, tutuklanınca dedektif Glenn ile görüşür ve onun eşiyle ilk buluşmalarında ne konuştuklarını ona söyler. Sam'in, bunu "gizemli" güçlerini kullanarak daha önce öğrendiği ve geçmişe yolculuk yapabileceği konusundaki açıklamaları dedektif Glenn için inandırıcı olur ve Sam'i serbest bırakır. Evine dönen Sam, Golburg tarafından gönderildiğinden kuşkulandığı burundanga çiçeğini, Jenna'nın yatağının üzerinde bulur ve uyuşturucu etkisi olan çiçeği koklar. Durumu fark edince kendisini küvete atar. Bir flashback yaşantısı ile eski otomobil fabrikasına geri döner. Orada Goldberg'u bulur.

Goldburg da Pontiak Katili tarafından ciddi şekilde yaralanmıştır. Sam, Goldburg'a onu kurtaracağını söyler ve yardım getirmek için koşmaya başlar. Bu sırada Sam, bir kurt kapanına yakalanır. Katil, tuzağa yakalanmış olan Sam'a yaklaşır ve maskesini çıkarır. Sam, katilin kız kardeşi Jenna olduğunu görür. Jenna, Sam'a kendisinin de geçmişe yolculuk yapabilme yeteneği olduğunu söyler. Onu, yangından Sam'in kurtardığını bildiğini ve bu olaydan sonra sadece Sam için yaşadığını söyler. Rebacca'yı, Sam'i aldatması nedeniyle öldürdüğünü anlatan Jenna, Sam'in Rebacca cinayetinin katilini bulmak için geçmişe yaptığı yolculuklar nedeniyle bir seri katile dönüştüğünü açıklar. Sam'i öpmeye çalışan Jenna, Sam'a karşı duygular (yasak-sevi karşılıklı) beslediğini ve onun hayatına giren bütün kadınları bu nedenle öldürdüğünü itiraf eder. Sam tüm bunları öğrendikten sonra özel gücünü kullanarak 15 yaşındaki yangına anına döner, akışa anne babasını kurtarıp Jenna'yı ölüme terk ederek müdahalede bulunur. Bu flashback yaşantısından sonra Sam bir arabada uyanır. Sam, Elizabeth ile evlidir ve bir kız çocuğu vardır. Kızının adı ironik biçimde Jenna'dır. Sam ailesinin vermiş olduğu barbekü partisine gelmiştir. Kız kardeşi hariç herkes hayattadır. Kızı Jenna, barbeküye yaklaşır ve oyuncak bebeğini barbeküye atar. Bebeğin yanması ve kızı Jenna'nın yakın plan yüz çekimiyle film sona erer. Bu kare ile Sam'in son dissosiyasyonu ile yaptığı seçimin altı sinematografik dil ile de çizilmektedir.

Film anlatısının doruk noktasında çok kritik bir bilgi açığa çıkarılmaktadır. Sam'in kız kardeşinin de Sam'in özel gücüne (serinin önceki yapımlarında ebeveynin de öykünün parçası yapılarak güç ya da hastalığın kalıtsallığına yapılan açıklama burada kardeşlik/kan bağı üzerinden geliştirilmektedir) sahip olduğu bilgisi öykünün son aşamasında paylaşılmaktadır ki bu bilgi Jenna'nın görünmeyen ikinci bir ana karakter olarak hikâyenin önemli bir aktörü olmuş olduğunun farkedilmesi ile olaylar dizisinin parçalarının söz konusu bilgi ekseninde yeniden biraraya getirilmesini gerektirmektedir.

Sam ve Jenna Reide, kardeşlerdir. İkisi de aynı aile ortamında büyümüşlerdir. Bir yangın sonucunda anne ve babalarını kaybetmişlerdir. Her ikisi de zamanda yolculuk yapabilme yeteneğine sahiptirler. Sam (ve belirtildiği üzere izleyici) filmin sonuna kadar kardeşi Jenna'nın bu yeteneğe sahip olduğunu bilmemekte, olaylar dizisinin akışı Sam'in kavrayışı üzerinden takip edilmektedir. Sam'in geçmişte yaşadığı travmatik olaylar ergenlik ve ilk gençlik dönemine denk gelmektedir ki hepsinin içinde Jenna da bizzat bulunmuştur. Çoğunlukla dissosiyasyon ve dissosiyatif bozukluklar çocukluk döneminde yaşanan travmatik olaylarla bağlantılıdır. İlkel savunma mekanizmalardan olan dissosiyasyonun sürekli kullanılan bir mekanizmaya dönüşmesi için, birçok travmanın, bireyin çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanması gerekmektedir. "Örneğin disosiyatif kimlik bozukluğu tek bir travmatik olayla açıklanamaz. Çoğul kişilik sendromunu meydana getirenin tek bir travmatik olay değil de yenilenen olaylar örüntüsü olduğu yaklaşımı, günümüzdeki çoğul kişilik anlayışına daha uygun düşmektedir." (Gabbard, G. ve Gabbard, K. , 2001: 77). Filmin ana karakteri Sam ve Jenna'nın hem taşıdığı psikopatolojik özelliklere dayanak olacak hem de yapay bir görünümünden sıyrılmalarını sağlayacak gerekçeleri oluşturan geçmiş travmatik yaşamlarına ilişkin ipucu olayların filmde yeteri kadar işlenmediği görülmektedir.

Yapımcıların tür değişikliğine ilişkin tercihleri doğrultusunda ana karakterin geçmişe yolculuk yapabilme yeteneği yerel polisin çözemediği davalardaki işbirliği anlamında polisiye bir tablo içinde sunulmaktadır. Bu durum, serinin ilk iki filminden farklı olarak ana karakterin kendi yaşamadığı olaylara da dönüş yapabilmesi biçiminde örülmemektedir ki Sam ana karakteri için psikopatolojiden ilham alan gücü daha fantastik bir görünüme bürünmüştür değerlendirmesi yapılabilir. Öte yandan gücü fantastikleştirme eğilimi, ana karakterin gücünün bağlamsal tutarlılığını zayıflatarak karakter derinliğini düşürücü bir rol oynamaktadır. Ana karakterin geçmişe yolculukta kullandığı yöntem ise serinin öncü ana karakterlerinin yaşadığı dissosiyasyonlar ile benzerdir. Serinin ilk filminde Evan Treborn'a ilişkin değerlendirmede belirlenen otopnoz ve flashback yaşantılarının Sam Reide de var olduğu görülmektedir. Yine Sam karakteri, flashback yaşantılarından sonra şimdiki zamana geri döndüğünde otobiyografik hafızasını yitirmekte ve geçmişine dönük genel bir amnezi yaşamaktadır.

Geçmişe yaptıkları yolculuklardan her dramatik şimdiye dönüşleri sonrasında ana karakterlerin sosyal statü ve yaşam biçimleri ile başka bir konuma gelerek farklılaştığı sergilenmektedir. Üçüncü film örneğinde ilk sahnelerde sosyal statüsü yüksek ve daha bağımsız bir Sam karakteri karşısında daha bağımlı ve sosyal statüsü düşük Jenna bulunmaktadır. Geçmişe yapılan her yolculuk sonrası farklılaşan konular, son dissosiyasyondan sonra tam tersi bir hal almaktadır. Tüm bu değişiklikler dissosiyatif kimlik bozukluğuna atıf yapar görünümündedir. Özellikle Jenna karakterinde ikinci bir kimliğin ortaya çıkması, Kelebek Etkisi III: Revelations'da da dissosiyatif kimlik bozukluğunun semptomlarından ilham alındığının bir kanıtı niteliğindedir. Keza Jenna'nın bir seri katil olduğunun ortaya çıkması da bu görüşü desteklemektedir. Evren vd'ye atıfla DKB hastalarında şiddet eğilimi olan alter kişilikler bulunabilmekte ve bu durum başkalarının canına zarar verme noktasına kadar varabilmektedir (2007: 23). Levis vd.'nin saptaması ile seri cinayetler işleyen katiller arasında DKB'ye ve çocukluk çağı travmalarına sık rastlandığı kanıtlanmış bir gerçektir (1997). Bu noktada belirtilmesi gereken bir nokta ise filmde Jenna'nın çocukluk travmalarının üzerinde durulmamasının karakter derinliğini kısıtlamasıdır. Jenna için vurgulanması gerekli olan psikolojik öğelerden uzaklaşılmasının sebebinin yapımcıların serinin ilk filmine benzememe kaygısı olduğu değerlendirilmektedir.

Sam ve Jenna Reide karakterlerinin her ikisinde de dissosiyatif bozuklukların var olması olgunun etiyojisine uygundur çünkü karakterler kardeş olduğu için ortak genetik ve sosyal özelliklere sahiptir. Şar ve Öztürk'ün tespiti ile on yıllar önce, şizofreni etiyojisi için üretilen aile ve iletişim kuramları ("pseudomutua-lity", "double-bind", "marital schism", şizofrenojen anne, yüksek "expressed emotion") aslında şizofreniden çok DKB hastalarının aileleri için geçerlidir ve etiyojik bir öneme sahiptir. Teknolojideki gelişmeler sonucunda şizofreni etiyojisinde biyolojik ve genetik etkenlerin önemli olduğunun görülmesi ve şizofreni tanımının görece kronik vakalarla sınırlandırılması, ailelerdeki ilişki ve iletişim bozukluklarının dissosiyatif bozukluklardaki rolünü öne çıkarmıştır. Şöyle ki, çocukluk çağı travmalarının gerçekleştiği aile ortamının sağlıklı olduğunu varsaymak olanaksızdır (2005).

Jenna Reide karakterinin kardeşine karşı yasak-sevi (ensest) duygular beslemesini, Sam'in onu bir yangından kurtarmasıyla açıklamak psikopatoloji bağlamında karakterlerin yaşamış olduğu travmaların yeteri kadar ele alınmadığının bir başka göstergesi biçiminde değerlendirilmektedir. Travma, bireyin gerektiği gibi tepki gösteremediği, üzerinde çalışıp bir çözüme kavuşturamadığı yaşantıdır. Bilinçdışından bireyin ruhsal aygıtı üzerindeki etkisini sürekli hissettirir, birey sanki hep söz konusu yaşantıyla yüz yüze geliyormuş gibi bir duygu içinde bulunur. Travma seyrek olarak, örneğin savaş nevrozunda olduğu gibi tamamen dış nedenlerden kaynaklanabilir; daha çok içgüdüsel gerilimler, hoş olmayan cinsel yaşantılar travmaya yol açar (Freud, 2004: 350). Yasak-sevi ise, çocukluk ve yetişkinlik döneminde ciddi psikolojik bozukluklara neden olan bir cinsel kötüye kullanım türü olara akraba veya kısmi akraba olan kişiler arasında yaşanan cinsel temas ya da davranışlar biçiminde tanımlanabilir. “Kötüye kullanan kişi”, kurban için hem güven hem de tehlike kaynağıdır. Sürengen yasak-sevi olgularında çocuk sıkışmış ve güçsüzdür; baş etmek için bir yol bulmalıdır. Çoğu çocuk kötü olduğunu düşünür, kendisini suçlar. Travmayla baş edebilmek için dissosiyatif savunmalar geliştirir (Courtois, 1997). Bu bağlamda Jenna ve Sam karakterlerinin çocukluk yaşantılarıyla ilgili herhangi bir cinsel istismara dayanan travmanın ele alınmaması, yasak-sevi konusunun filmde tam olarak oturmamasına neden olmakta, söz konusu olgunun film öyküsü için ilgi çekici bir öge biçiminde anlatıya (psikolojik derinlikten yoksun ve eğreti biçimde) iliştilendiği anlaşılmaktadır.

Üçüncü yapımın diğerlerinden bir başka farkı ise filmde kahramanların ebeveynlerine yer verilmemesidir ki bu durum karakterlerin çocukluk yaşantılarının tam olarak anlaşılmasına neden olmakta ve karakterlerin boyutlandırılmasını kısıtlamaktadır. Oluşan boşluk Goldberg karakteri (Yol gösterici olarak akıllı yaşlı adam) ile doldurulmayı çalışılmıştır. Indick'in tabiri ile “yol gösterici olarak akıllı yaşlı adam birçok rolde ortaya çıkar: baba, ağabey, öğretmen, vaiz, doktor, terapist, koç, kaptan, başkan, kral, büyücü, vb. Jungcu ikiliğe uygun olarak gölge baba figürü de çoğu kez yanlış yol gösterici ya da olumsuz baba figürüyle temsil edilir.” (2004: 144). Goldberg karakteri için bu ikilik oluşturulmaya çalışılmıştır. Sam, bu ikilik nedeniyle, filmin sonlarına doğru seri katilin Goldberg olabileceğinden şüphe ederken gösterilmektedir.

VI. Sonuç

“Kelebek Etkisi/ The Butterfly Effect” (2004) adlı yapım, olağan dışı yaşam öykülerine sahip karakterlerini bir o kadar sıra dışı olaylar içinde sunduğu farklı anlatısı ile gösterime girdiği tarihte dikkate değer bir izleyici değerlendirme puanı (IMDB- 7,7) almıştır. Elde edilen gişe başarısının motivasyonu ile çekilen 2006 ve 2009 gösterim tarihli aynı adlı ve ortak temalı yapımlar ile “Kelebek Etkisi” seri niteliği kazanmıştır.

İlgi çekici öyküler için zengin bir potansiyel taşıyan psikanalizin, kavram ve vakaları ile sinemasal anlatının inşasında ilham verici bir kaynak olarak değerlendirildiği bilinmektedir. Aynı şekilde filmlerin çözümlenmesi için de psikanaliz alanı zengin bir perspektife sahiptir. Sinema ve psikanaliz sahalarının esinlenme ve eleştirme eksenli işbirliği sinem çalışmalarına yeni pencereler açmaktadır. “Kelebek Etkisi” serisi söz

konusu işbirliğinin her iki boyutu için de elverişli bir değerlendirme alanı sunarak hem teması ile psikanalizden ilham almakta hem de psikanalitik eleştiriye geniş olanak tanımaktadır.

Kelebek Etkisi Serisi yapımlarının ortak paydası; ana karakterlerinin sahip olduğu, kısmen kontrolünde zorlandıkları geçmişe dönerek geleceği değiştirebilme gücüdür. Ebeveynen kalıtsal biçimde geçtiği anlaşılan bu güç ekseninde gelişen olayların anlatıldığı hikâyelerde temayı ana karakterler taşımaktadır ki bu anlamda eleştiri ana karakterler üzerine inşa edilmektedir. Ana karakterlerin özel güçlerinin aslında “dissosiyasyon” çerçevesinde karşılık bulan ruhsal bozukluklardan esinlenerek biçimlendirildiği anlaşılmaktadır. Serinin üç yapımında da karakterlerin ve olayların geliştirilmesinde psikanalizin sahasında yer alan ve genel bir kapsam olarak “dissosiyasyon” olgusu altında açıklamasını bulan vakaların yaşantılarından dikkate değer düzeyde yararlandığı ön kabulünden hareket ile psikanalitik bir kavrayışla tematik film analizi yöntemi kullanılarak serinin her üç filmi ve ana karakteri ayrı ayrı ele alınmıştır.

Psikanalitik eleştirel yaklaşım ekseninde ilk değerlendirme, serinin ilk filmi ve ana karakteri Evan Treborn üzerinedir. Treborn geçmiş yaşantılara yazdığı günlükler ile dönüş yaparak gelecek olayların seyrini değiştirebilmektedir. Filmin olaylar dizisinde ana karakterin çocukluk ve ergenlik yaşantılarına önemli düzeyde yer verilmekte, bu seçim karakterin dissosiyatif bozukluklar ile boyutlandırılmasındaki tutarlılığı desteklemektedir. Özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanan ebeveyn kaynaklı travmalara film anlatısında yer verilmiş olması hikâyenin inandırıcılığını artırmaktadır. Filmde ana karakterin baba ile olan son derece travmatik bağına ve ilişkilerine yer verilmesi sağlam bir öykü yapısı için anlamlıdır. Diğer yapımlarda da tespit edildiği üzere ana karakterlerin maruz kaldıkları travmatik olaylara karşı bir savunma düzeneği olarak yaşadıkları zihinsel kaçışlar, filmin gerçekliği içinde verilen olaylar dizisi ve olaylar dizisinin akışı için birer öge olarak dissosiyasyondan beslenmektedir. Ancak diğer iki yapımda hikâye, ilki kadar derinlikli kurgulanmamakta, bu durum da her ikisinin izleyici değerlendirme düzeyinde somut biçimde yansımaları bulmaktadır.

Serinin ikinci yapımında Nick Larson ana karakteri fotoğraflara odaklanarak geçmişe dönme gücüne sahiptir. Bu filmde de ana karakterin gücü (hastalığı) kalıtsal olarak babasından miras aldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu yapımın olaylar dizisinde, ana karakterin ruh durumuna derinlik katacak arka plana (özellikle çocuklu ve gençlik dönemi yaşantılarına) yer verilmeyişi karakterin sığ kalmasına neden olmaktadır. İlk film ile karşılaştırıldığında olay örgüsü son derece naif kalan yapımın, senaryo öğeleri ile birinci filmin taklidi görünümünde olduğu belirlenmektedir.

Kelebek Etkisi III: Revelations’ın, ikinci yapımdaki eleştirileri aşma çabası ile geçmişe dönüş temasını korumak yolu ile filmde türsel bir değişikliği tercih ettiği görülmektedir. Sam Reide ana karakteri ile “dissosiyatif bozukluk” esinli gücü, sadece kendi geçmişine değil başkalarınınkine de girebilmek biçiminde belli ölçüde fantastik bir boyuta taşınmıştır. Polisiye- gerilim türüne özgü bir üsluba evrilen son filmde “gücün” değişen niteliği ve tür farklılaşması baskısı bir kez daha karakter ve hikâyenin

sağlamlığı üzerinde olumsuz bir etkiye neden olmuştur. Gücün kalıtsallığı ebeveyn ile değil ana karakterin kız kardeşinin de aynı gücü/ hastalığı taşıması biçiminde kurgulanmıştır. Olay örgüsü bakımından ikinci yapıma göre daha kompleks biçiminde bulmaca tipli bir kurguya sahip yapım izleyici değerlendirme göstergeleri açısından ikinci yapımın üstüne çıkmak ile birlikte ilk filmin başarısını yakalayamamıştır. Çalışmada, psikanaliz alanından esinlenirken film hikâyesi için ödünç alınan kavrama ilişkin boşlukların çeşitli kaygılar ile yeterli düzeyde doldurulamamış olmasına dönük saptamalar, seri devam filmlerinin başarı göstergeleri ile örtüşmektedir.

Çalışmada ayrıntılı biçimde tespit edildiği üzere tüm ana karakterlerin (Evan Treborn, Nick Larson ve Sam Reide) psikanalitik alana atıfla dissosiyatif bozukluklar ile boyutlandırıldığı anlaşılmaktadır. Ana karakterlerin maruz kaldıkları travmatik olaylara karşı bir savunma düzeneği olarak yaşadıkları zihinsel kaçışlar, filmin gerçekliği içinde verilen olaylar dizisi ve olaylar dizisinin akışı için birer öge olarak dissosiyasyona yaslanırken bu mekanizmayı aşırı biçimde kullanan ana karakterlerin kendi zihinlerinde yaşadığı zaman sıçramaları, serinin tüm filmlerinde ortak bir payda olmaktadır. Psikolojinin, anormal psikolojinin ve psikopatolojinin olağan dışı durumlarının ilgi çekici anlatılar inşa edilmesindeki potansiyelinin önemli ölçüde kullanıldığı seride, izleyiciye farklı gelen özel güç ve üzerine kurulan öykünün dissosiyatif bozuklukları kişiliğinde barındıran ana karakterlerin hissettikleri zihinsel (içsel) zaman kaymalarının izleyiciye görünür kılınmasında hayat bulduğu anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle serinin asıl illüzyonu, psikanaliz alanındaki bir vakanın sinematografik anlatıya adapte edilerek özel bir güç biçiminde sunulmasının yarattığı gizemin çekiciliği olmaktadır.

Çözümlenen Filmlerin Künye Bilgileri

Kelebek Etkisi/ The Butterfly Effect

Yönetmen: J. Mackye Gruber, Eric Bress, **Senaryo:** J. Mackye Gruber, Eric Bress, **Görüntü Yönetmeni:** Mathew F. Leonetti, **Kurgu:** Michael Suby, **Oyuncular:** Ashton Kutcher, Melora Walters, Amy Smart, Elden Henson, **Tür:** Bilim kurgu, gerilim, **Yapımcı:** Chris Bender, A.J. Dix, J.C. Spink, **Müzik:** Michael Suby **Süre:** 120 Dakika.

Kelebek Etkisi II/ The Butterfly Effect II

Yönetmen: John R. Leonetti, **Senaryo:** Michael D. Weiss, **Görüntü Yönetmeni:** Brian Pearson, **Kurgu:** Jacqueline Canbas, **Oyuncular:** Erik Lovely, Erica Durance, Dustin Milligan, Gine Holden, **Tür:** Bilim kurgu, gerilim, psikolojik gerilim, drama, doğaüstü, **Yapımcı:** Chris Bender, **Müzik:** Michael Suby **Süre:** 92 Dakika.

Kelebek Etkisi III/ The Butterfly Effect III: Revelations

Yönetmen: Seth Grossman, **Senaryo:** Holly Brix, **Görüntü Yönetmeni:** Dan Stolof, **Kurgu:** Ed Marx, **Oyuncular:** Chris Carmack, Rachel Miner, Sonya A. Avakian, Melissa Jones **Tür:** Bilim kurgu, gerilim, psikolojik gerilim, korku filmi, gizem, suç gerilim, **Yapımcı:** A.J. Dix, J.C. Spink, **Müzik:** Adam Balazs, **Süre:** 90 Dakika.

Kaynaklar

- Arslan, U. T. (2009). Aynanın sırları: Psikanalitik film kuramı, *Kültür ve İletişim*, 12.1: 9-38.
- Botz-Bornstein, T. (2011). *Filmler ve Rüyalar: Tarkoski, Bergman, Sokurov, Kubrick, Wong Kar-Wai*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Braun, Bennet G. & Sachs, Roberta G. (1985). The development of multiple personalty disorder: predisposing, precipitating, and perpetuating factors. In RP. Kluft, (Ed.), *Childhood antecedents of multiple personality*, Washington DC: American Psychiatric Press.
- Brunet, A., Holowka, DW., Laurence, JR. (2001). Dissociation. In *Encyclopedia of the Neurological Sciences* (Eds MJ Aminoff, RB Daroff):304-307. San Diego: Academic Press: 304-307.
- Butler, Andrew M. (2011). *Film Çalışmaları*, İstanbul: Kalkedon
- Butler LD., Duran REF., Jasiukaitis P., Kopman C., Spiegel D. (1996). Hypnotizability and traumatic experience: a diathesis-stress model of dissociative symtomatology. *Am J Psychiatry*, 153 (7).
- Casetti, F. (1997). *Theories of Cinema: 1945-1995*, Texas: Austin Press.
- Courtois, CA. (1997). Healing the incest wound. *Am J Psychotherapy*, 51: 464-496.
- Ertan, Y. (2010). *Karanlık Odadaki Suretler: Aşk, Kurgu ve Oyun Üzerine Yazılar*, İstanbul: Goa Yayınları.
- Evren C., Şar, V., Karadağ, F. et al. (2007) Dissociative disorders among alcohol-dependent inpatients. *Psychiatry Res*: 233-241.
- Freud, S. (2004), *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*, (Çeviren: Şimal, K.), İstanbul: (3. Baskı)Yapı Kredi Yayınları.
- Gabbard GO. (2000). *Psychodynamic Psychiatry in Clinical Practice*, 3rd edition. Washington DC: AmericanPsychiatric Publishing.
- Gabbard, G. ve Gabbard, K. (2001), *Psikiyatri ve Sinema*, (Çeviren: Aradam, Y. , Satılmışoğlu, H.), İstanbul: (1. Baskı) Okuyan Us Yayın.
- Gürkan, H. ve Ozan, R. (2014) , *Kelebek Etkisi Filmi Örneğinde Karşı Sinemanın Hollywood'da Dönüşümü*, İstanbul: (TR Edition 4 (8) Spring 2014) Global Media Journal.
- Indict, W. (2004). *Senaryo Yazarları İçin Psikoloji*, (Çeviren: Yılmaz, E. , Karaarslan, Y.), İstanbul: (2. Baskı) Agora Kitaplığı.
- Kluft, RP. (1995). Six completed suicides in dissociative identity disorderpatients: clinical observations. *Dissociation*, 8:104-110.

- Lewis, DO., Yeager, CA., Swica Y., et al. (1997). Objective documentation of child abuse and dissociation in 12 murderers with dissociative identity disorder. *Am J Psychiatry* ; 154: 1703-171.
- Lyssenko, L. (2017). "Dissociation in Psychiatric Disorders: A Meta-Analysis of Studies Using the Dissociative Experiences Scale", *American Journal of Psychiatry-September*: 1-10.
- McWilliams, N. (2010). *Psikanalitik Tanı, Klinik Süreç İçerisinde Kişilik Yapısını Anlamak*, Çeviren: Kalem, E., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Monaco, J. (2001). *Bir Film Nasıl Okunur?*, İstanbul: OğlakYay.
- Mortimer, L. (2001). "We are the Dance: Cinema, Death and the Imaginary in the Thought of Edgar Morin." Thesis Eleven 64.
- Öztürk E. ve Şar V. (2005). 'Apparently normal' family. A contemporary agent of transgenerational trauma and dissociation. *J Trauma Practice* ; 4: 287-303.
- Putnam, F.W. (1989). *Diagnosis and treatment of multiple personality disorder*. New York: Guilford Press.
- Ross, CA. (1991). Epidemiology of multiple personality disorder and dissociation. *Psychiatr Clin North Am*; 14
- Ross, CA. (1989). *Multiple personality disorder: Diagnosis, clinical features, and treatment*. New York: Wiley.
- Şar, V. (2009). *Psikiyatri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi.
- Şar, V. (2014). *Disosiyatif Kimlik Bozukluğu: Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları ile İlişkili Bir Psikopatoloji*, http://www.klinikgelisim.org.tr/eskisayi/kg_22_4/5.pdf, (Erişim Tarihi: 11.12.2014).
- Terbaş, Ö. (2013). *Sine-masal Dil ve Psikanalitik Eleştiri*, "Sinema ve Psikanaliz Filmler ve Bilinçdışı" Derleme Kitap, Derleyen: Özden Terbaş, İstanbul: (2. Baskı) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Terr LC. (1991). Childhood traumas: An outline and overview. *Am Jour Psych*,148(1).
- Üvez, A.S. (1995) *Gerçeküstü Akım ve Luis Bunuel Sineması*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yargıç, L.İ., Tutkun H., Şar, V. (1995). Dissosiyatif kimlik bozukluğu hastalarında önde gelen bir yakınma: Baş ağrısı. *İstanbul: Ağrı Dergisi* ;2:39-43
- Yılmaz, M. ve Candan, F. (2017) "Kelebek Etkisi/Butterfly Effect" (2004) Karakterleri Üzerine Psikanalitik Bir Çözümleme, Antalya: 2. International Academic Research Congress Tam Metin Bildiri Kitabı.